गोव्याची आगळी अस्मिता: परधार्जिणेपणाचे उत्कृष्ट उदाहरण

लेखन : डॉ. मारुती अवदी स्वैर अनुवाद : डॉ. प्रल्हाद वडेर

(गोवा विद्यापीठात नुकत्याच झालेल्या इतिहास विभागाच्या चर्चासत्रात वाचलेला निबंध)

जगात प्रत्येक राष्ट्राची अस्मिता मानवजातीसाठी केलेल्या सांस्कृतिक कार्यावरून ठरते. म्हणून राष्ट्राभिमान म्हणजे लोकांचा आपल्या देशाची संस्कृती जोपासण्याचा निर्धार होय. भारतीय व पाश्चात्य राष्ट्राभिमानाच्या कल्पनात फार मोठा फरक आहे. पाश्चात्य विचारांत राष्ट्राभिमान म्हणजे राजकीय संघर्षाचा आविष्कार, तर भारतीय विचार त्याला संस्कृतीचा आविष्कार मानतो. विचारातील हा फरक त्या त्या संस्कृतीच्या विकासावर परिणाम करणारा ठरला आहे. संस्कृतीमधील मूल्यांच्या आधारे तिचे मूल्यमापन केले जाते. पाश्चिमात्य संस्कृती मूलतःच स्वार्थी वृत्तीची (acquisitive) आहे. प्रसिध्द कवी वर्डस्वर्थ यांच्या शब्दात सांगायचे तर लोकांचे जीवन या स्वार्थी समाजात 'घेणे आणि खर्च करणे' यांच्याभोवतीच फिरते. हा समाज शोषण करणारा समाज आहे. राष्ट्रामध्ये व्यक्तीचे शोषण व जगामध्ये राष्ट्राचे शोषण हा पाश्चात्य संस्कृतीचा गाभा आहे. म्हणूनच प्रो. मॅक्स म्युल्लर यांनी ग्रीक, रोमन आणि ज्यू यांच्या विचारांवर पोसलेल्या पाश्चिमात्य लोकांना आंतरिक जीवन अधिक परिपूर्ण आणि परिपक्व करण्यासाठी भारतीय विचारांची नितांत गरज आहे, असे म्हटले आहे. भारतीय संस्कृती उच्च मूल्ये आत्मसात करण्यासाठी झटते. त्यासाठी वस्तूंचे समान वाटप, सर्वांना समान संधी आणि आर्थिक समता याची आवश्यकता आहे. म्हणून भारतीय राष्ट्रनिष्ठेत राजकारणाचे स्थान कर्तव्यापुरते आहे. यात राजकारणाला गौण महत्व आहे.

परधार्जिणेपणा

परधार्जिणेपणा म्हणजे एका राष्ट्रातील लोकांचे दुसऱ्या परकीय संस्कृतीसंबंधीचे अतिरिक्त वेड. परधार्जिण्या लोकांना स्वदेशाभिमान नसतो. सर्वसाधारणपणे परधार्जिणे उथळ शिक्षण उत्कृष्टपणे आत्मसात करतात. ते व्यावसायिक कलांत प्राविण्य मिळवितात. अनुकरण करण्याच्या कलेत त्यांचा कोणीही हात धरू शकत नाही. पण स्वदेशाचा आत्मा त्यांना गवसत नसल्यामुळे त्यांच्या कोणत्याही कार्यात निर्मिती क्षमता, वैचारिक तेज, वास्तवता आणि रसरशितपणा यांचा अभाव असतो.

वसाहतवाद आणि परधार्जिणेपणा

युरोपियन राष्ट्रांच्या हे लक्षात आले की आपल्या वसाहती कायम टिकवण्यासाठी आणि निर्वेध आर्थिक शोषणासाठी वसाहतीमध्ये परधार्जिण्या वर्गाची निर्मिती केल्याशिवाय गत्यंतर नाही. म्हणून त्यांनी पध्दतशीरपणे 'सुधारणा वाद' आणि 'गोऱ्या लोकांची जबाबदारी' या गोंडस नावाखाली परधार्जिणेपणाचे धोरण अवलंबिले. हा हेतु साध्य होण्यासाठी वसाहत वाद्यांनी अनेक मार्गांचा अवलंब केला. त्यात अधिकृत ख्रिश्चन धर्मीय पंथ, पाद्री आणि मिशनरी त्यांच्या स्वतःच्या भाषा, पोषाख आणि चालिरीती, त्यांच्या शिक्षण पध्दती आणि परधार्जिण्या लोकांना त्यांच्या वसाहतीतील राज्यकारभारात किफायतशीर नोकऱ्यांची आमिषे यांचा समावेश होता.

ब्रिटिशांना इंग्रजी शिक्षणाच्या द्वारा हा परधार्जिणेपणा आपण निर्माण करू शकू असा विश्वास वाटला. लॉर्ड मेकॉलेच्या इ. स. १८३५ च्या प्रसिध्द 'एज्युकेशन मिनिटस्' वरून हे स्पष्ट होते. 'रक्ताने व रंगाने भारतीय पण अभिरुची, विचार, नीति, कल्पना आणि बुध्दी यांनी इंग्रजी' असा एक वर्ग निर्माण करण्याचा ब्रिटिशांचा हेतू होता. हा इंग्रजी शिकलेला वर्ग ब्रिटिश राज्यकारभाराचा कणा ठरला. लो. टिळक व म. गांधी यांनी ते ओळखले व बहिष्कार कार्यक्रम आणि असहकार चळवळ यामध्ये हा वर्ग म्हणजे मोठा अडथळा आहे असे त्यांना दिसले. इंग्रजांनी नव्हे, तर इंग्रजी शिक्षण घेतलेल्या आपल्या लोकांनीच भारताला गुलाम केले आहे असे गांधीजींनी खेदपूर्वक म्हटले आहे.

कै. अ. का. प्रियोळकर म्हणतात की, 'पोर्तुगीजांचा हेतु गोमंतकीयांचे ख्रिस्तिकरण करण्याएवढाच नसून त्यांना त्यांचे काळ्या पोर्तुगीज लोकांत रूपांतर करायचे होते. ते पुढे म्हणतात की, 'पोर्तुगीजांनी धर्मछळाचा (Goa Inquisition) साधन म्हणून उपयोग करून आमली पोर्तुगीज भाषा, पोषाख, अन्न, रीतिरिवाज इतकेच नव्हे तर पोर्तुगीज नावे व आडनावे गोमंतकीयांवर सक्तीने लादली. कै. टी. बी. कुन्हा यांनी हा धर्मछळाने गोमंतकीयांच्या परधार्जिणेपणाला मोठा हातभार लावला असा दुजोरा दिला आहे.

कै. टी. बी. कुन्हा हे या परधार्जिणेपणाच्या वृत्तीचा व समस्यांचा विचार करणारे एक गृहस्थ होते. 'गोमंतकीयांचे परधार्जिणेपण' या पुस्तिकेत इ.स. १९४४ मध्ये त्यांनी गोमंतकीयांच्या परधार्जिणेपणाची कारणे, प्रक्रिया व त्याचे वाईट परिणाम यांचे सुंदर विश्लेषण केले आहे. आणि आज परधार्जिणेपणाचा शोध घेणे फार सोपे आहे. पण त्या काळात हे काम फारच धोक्याचे होते. कुन्हा यांनी हा निबंध लिहून फार मोठे धाडस व बौध्दिक प्रामाणिकपणा दाखविला. परधार्जिणेपणाची फळे स्वतः सुखाने भोगण्याऐवजी त्यांनी गोमंतकीयांची परधार्जिण्यातून मुक्तता करणे पसंत केले. त्याचा परिणाम असा झाला की पोर्तुगीजांनी इंग्रज सरकारला कुन्हाच्या मुद्रकावर भारत संरक्षण कायद्याखाली खटला भरण्याची सक्ती केली.

स्वराज्य आणि परधार्जिणेपणा

वसाहती नाहीशा झाल्यावर परधार्जिणेपणाचा अंत होणे तर्कदृष्ट्या बरोबर होते. पण स्वराज्यात हा परधार्जिणेपणा अजूनही जोमाने वाढतोच आहे. देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर वसाहतीतील राज्यकारभाराची चौकट कायम ठेवण्यात राष्ट्रवादांची फार मोठी चूक झाली. राज्यकारभारात परधार्जिणे लोक मोक्याच्या जागेवर कायमच राहिले व त्यामुळे परधार्जिणेपणाला पुनर्जन्म व मुदतवाढ मिळाली. स्वराज्यात हे काळे साहेब पूर्वीच्या गोऱ्या साहेबापेक्षाही परधार्जिणेपणाची मशागत करण्यात सरस ठरले. त्यानी मोठ्या कौशल्याने परधार्जिणेपणाला प्रतिष्ठा प्राप्त करून दिली आहे.

भारताचे पहिले पंतप्रधान पं. जवाहरलाल नेहरू यांच्या काही चुकांमुळेही परधार्जिणेपणाला नवा जोम मिळाला. विविधतेत एकता' ही नेहरूंची एक आवडती कल्पना होती. जरी हा एक चांगला वाङमयीन वाक्प्रयोग असला तरी मुत्सद्देगिरीच्या दृष्टीने तो अनिष्टच आहे. स्वातंत्र्याच्या ४० वर्षात त्यामुळे विविधतेचे प्रवाह अधिक बलवान होऊन राष्ट्र कमकुवत झाल्याचे दिसून येते. विविधता या समांतर रेषासारख्या असतात. त्या कधीही एकत्रित येत नाहीत. याचा अर्थ एकता म्हणजे एकसारखेपणा असा नाही. एकात्मता विविधतांना पूर्ण वाव देते. पण एकता म्हणजे विविधता नव्हे. या संदर्भात नद्या व समुद्र यांचे उदाहरण योग्य ठरेल. समुद्राला मिळणे हीच प्रत्येक नदीची नियती असते. त्याप्रमाणे प्रत्येक विभागाची नियती सुध्दा राष्ट्रामध्ये विलीन होऊन राष्ट्रीय एकात्मता प्रभावित करणे हीच असली पाहिजे.

ब्रिटिशाप्रमाणेच परधार्जिणे लोक ही त्यांच्या कार्यसिध्दीकरता शिक्षणावर भर देतात. पण त्यांच्या गुणवत्तेच्या व दर्जाच्या कल्पना पश्चिमेकडून आयात केलेल्या असतात. म्हणून स्वराज्यामध्ये शिक्षणाच्या कोणत्याही शाखेची प्रगती म्हणजे पाश्चात्य कल्पनांचा प्रतिध्वनी असे समीकरण ठरलेले आहे. प्रामुख्याने भारतीय अभ्यासाची गुणवत्ता सुध्दा पाश्चात्य सर्टिफिकिटावरूनच मानली जाते. त्यामुळेच आजच्या ज्ञानाच्या जगात भारताची भूमिका ही 'गिन्हाईकाची' आहे. या संदर्भात योगी अरविंद यांचे मत आजही तितकेच सत्य आहे. त्यांनी म्हटले होते की, 'एखाद्या प्राचीन उपनिषद किंवा बुध्दकालीन भारतीयाला आजच्या काळातील भारतीय शिक्षण पाहून त्यातील बौध्दिक दारिद्र्य, निर्मिती क्षम प्रतिमेतील कमकुवतपणा, कलेतील वांझपणा व शास्त्रीय क्षेत्रातील अभाव यामुळे विलक्षण आश्चर्य वाटले असते.'

गोवा आणि परधार्जिणेपणा

१९४४ मध्ये सबंध भारतात गोमंतकीयाइतके परधार्जिणे लोक कै. टी. बी. कुन्हा यांना दुसरे आढळले नाहीत. गोमंतकीय हा सर्वार्थाने परकीयांचे अनुकरण करतो. त्याच्या सवयी व चालिरीती हे एक विचित्र मिश्रण आह व तो आपल्या भोवतालच्या वातावरणाशी विसंगत अशा तऱ्हेने राहतो असे ते म्हणतात. वसाहतीच्या इतिहासात मालक व नोकर अशा प्रकारचे जे प्रेमळ नाते पोर्तुगीज आणि गोमंतकीय यांच्यामध्ये होते ते अद्वितीय होय. भारतावर आक्रमण करणाऱ्यात पोर्तुगीज पहिल्यांदा आले व सर्वात शेवटी त्यांना हाकलून दिले गेले असे त्यानी म्हटले आहे.

नेहमी गोमंतकीयांच्या आगळ्या अमिस्तेचा बराच गवगवा केला जातो. ही अस्मिता कुठे व कोणाला सापडली? पंतप्रधान नेहरूंनी मुत्सद्देगिरीला न शोभणाऱ्या पध्दतीने जाहीरपणे सैन्याच्या बळावर गोवा मुक्त करणे त्याज्य ठरविले. त्यांना गोव्यात उरलेल्या पोर्तुगीज सत्तेचे कारण पूर्णपणे माहीत होते. इ. स. १९५४ मध्ये त्यांनी लोकसभेत सांगितले की, राजकीय घटनांमुळे सबंध देश ब्रिटिश परकीयांच्या आक्रमणामुळे भारताचे अनेक भाग वसाहतीच्या राज्य कारभाराखाली गेले. पण काही एकदम लहान भूभाग दुसऱ्या परकीय शक्तीच्या अमलाखाली राहिले. याचे मुख्य कारण म्हणजे तत्कालीन ब्रिटिश सत्तेची मेहेरबानी होती. १९६१ च्या लष्करी कारवायीनंतर गोंधळलेल्या नेहरूंना गोव्याच्या आगळ्या अस्मितेचा आधार घ्यावा लागला. परधार्जिण्या लोकांनी लगेच नेहरूंचा शब्दप्रयोग उचलला. कारण त्यात प्रचलित राजसत्तेला पाठिंबा आणि आशीर्वाद होता. आपला सध्याचा ३७०२ चौ. कि. मी. असलेला गोवा केव्हाही पोर्तुगीज अंमलाखाली सतत ४५० वर्षे नव्हता हे ऐतिहासिक सत्य आहे. इ.स. १५१० मध्ये पोर्तुगीजांनी फक्त सध्याचा तिसवाडी तालुका घेतला. त्यानंतर ते १५४३ ते १७८८ पर्यंत बारदेश, सालसेत, फोंडा, काणकोण, केपे, सांगे, पेडणे, सत्तरी, साखळी व डिचोली हे भाग त्यांनी आपल्यात सामील केले. याचा अर्थ असा की केवळ १९७.९ चौ.कि. मी. एवढाच सध्याचा गोव्याचा भाग सतत ४५० वर्षे पोर्तुगीज अंमलाखाली होता. सध्याचा गोवा १७८८ ते १९६१ पर्यंत म्हणजे फक्त १७३ वर्षे सतत त्यांच्या ताब्यात होता. आश्चर्य म्हणजे इतिहासाचे खंद अभ्यासू पं. नेहरू सुध्दा इतिहासाच्या विपर्यासाचे बळी ठरले. ते म्हणाले की, 'गोव्याने आपला वेगळेपणा राखावा अशीच आमची इच्छा आहे. कारण ४०० हून अधिक वर्षे गोवा वेगळा आहे.'

कै. अ. का. प्रियोळकर यांनी म्हटल्याप्रमाणे गोव्याची आगळी अस्मिता ही पं. नेहरूंची केवळ कवि कल्पना आहे. तिला वास्तवतेचा काडीचाही आधार नाही. भौगोलिक दृष्ट्या गोवा हा भारताचा भाग आहे व त्याला हजारो वर्षांचा लिखित व अलिखित इतिहास आहे. त्यामुळे गोव्याची संस्कृती भारताच्या संस्कृतीपासून आगळी किंवा वेगळी असणे शक्य नाही. एका खंडप्राय देशाचा एखादा टीचभर भाग वेगळी अस्मिता निर्माण करतो असे म्हणणे - मग तो ४५० वर्षे जरी परकीय सत्तेखाली जोखडला तरी नेहरूंच्या आवडत्या शब्दात सांगायचे तर तो महामूर्खपणा आहे. परधार्जिणे लोक या मूर्खपणाला सूक्ष्म तत्वज्ञानाचे गोंडस रूप देऊन स्वतःचा स्वार्थ साधतात. गोव्यावरील पोर्तुगीज संस्कृतीच्या परिणामाचा अवास्तव गाजावाजा करण्यात येतो. तो फुगवून सांगण्यात येतो व क्वचित त्याचे उदात्तिकरणही करण्यात येते. पण गोव्यातील खेडेगावात या पोर्तुगीज संस्कृतीचा मागमूसही दिसून येत नाही आणि गांधीजींनी ओळखल्याप्रमाणे खरा भारत खेड्यात सापडतो. गोवा हा पाश्चात्य संस्कृतीचा प्रतिनिधी आहे असा दावा केला जातो. हा दावा परधार्जिणेपणाचे प्रतीक आहे. पण पंडित नेहरूंनी ह्या दाव्याला दुजोरा दिला नाही. त्यांनी त्याची हेटाळणीच केली. गोवा म्हणजे युरोपियन संस्कृतीचा प्रकाश आहे असे पुनः पुन्हा म्हणण्यात येते. युरोपियन संस्कृती म्हणजे काय याबद्दल मतभेद होऊ शकतील. पण युरोप व युरोपातील देशांना मी असे विचारतो की, 'आजची गोव्याची संस्कृती ही उच्च व स्वयंप्रकाशित अशी युरोपियन संस्कृती ते मानतात काय?' असा सवाल करून नेहरूंनी १९५५ मध्ये गोवा म्हणजे पाश्चात्य संस्कृती या कल्पनेची चेष्टा केली. गोवा म्हणजे 'पूर्वेकडील रोम' असे काही गोमंतकीय गर्वाने सांगतात. त्यांनी रोमचा इतिहास वाचण्याचे कष्ट घेतले तर गोव्याची अप्रतीम व रम्य भूमी रोमहून अनेक पटीनी श्रेष्ठ आहे हे त्यांना कळेल. गोवा निसर्गाचा लाडका आहे. टागोरांच्या शब्दात तो सोनार गोवा आहे. गोव्याला रोमचे प्रतिबिंब म्हणून जगण्याची काही जरूरी नाही. रोमचे वैभव त्याचे समर्थक सांगतात तितके निर्मळ आणि पवित्र नाही. रोमचा आद्य संस्थापक रोमुलस हा लांडग्याच्या दुधावर वाढला. लांडग्याच्या क्रूर प्रवृत्तीचा प्रभाव रोमन संस्कृतीवर ठळकपणे दिसतो. रोमचा आर्थिक, धार्मिक आणि राजकीय इतिहासाचे सुंदर विवेचन एच. जी. वेल्स ह्यानी केलेले आहे. कोंकणी भाषेवर रोमन लिपी लादण्याचा प्रयत्न हाही परधार्जिणेपणाचा एक नमुनाच आहे. हे परधार्जिणे लोक सर्व भारतीय भाषांसाठी एकच रोमन लिपी वापरावी अशी शिफारस करतात. त्यांच्या मते हेच एक राष्ट्रीय एकात्मता साधण्याचे सर्वात परिणामकारक साधन आहे. या परधार्जिणेपणाचा प्रभाव गोवा विद्यापीठातील इतिहासाच्या पदव्युत्तर अभ्यासक्रमातही दिसतो. लवकरच सुरू होणाऱ्या या अभ्यासक्रमाचे अनिवार्य व ऐच्छिक असे दोन भाग आहेत. त्यात आठ अनिवार्य अभ्यासपत्रिका व १५ ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका आहेत. ३ अभ्यासपत्रिका गोव्यावर आहेत. पण त्याचा गाभा गोवा नसून पोर्तुगाल आहे. उदा. प्रश्नपत्रिका क्रमांक २ गोव्याचा इतिहास - १७८९ ते १९६१, क्रमांक १४ गोव्याचा इतिहास - १४९८ ते १७८८ व क्रमांक १५ पोर्तुगीज वसाहतींचा इतिहास. पोर्तुगालच्या इतिहासाचा अभ्यास इ. स. १०९५ पासून सुरू होतो पण गोव्याच्या इतिहासाचा अभ्यास मात्र इ. स. १४९८ पासून सुरू होतो व १५१० मध्ये त्याची खरी सुरवात होते. त्याचा हेतू इ. स. १५१० मध्ये गोव्यात पोर्तुगीजांचा प्रवेश झाल्यानंतरच गोव्याचा इतिहास सुरू होतो असे दाखविण्याचा असावा. पोर्तुगीजांपूर्वी गोव्यात सातवाहन, शिलाहार, कदंब, विजयनगर, बहामनी आणि आदिलशाही यांच्या राजवटी होत्या. राष्ट्रीय संस्कृतीला गोव्याने कोणता हातभार लावला हे समजण्यासाठी केवळ निवडक शतकांचा गोव्याचा इतिहास अजिबात उपयोगी पडणार नाही. त्याला गोव्याचा संपूर्ण इतिहास समजणे आवश्यक आहे, हे हा अभ्यासक्रम ठरविणाऱ्यांना समजलेले नाही.

आठ अनिवार्य प्रश्नपत्रिका पैकी फक्त २ अभ्यासक्रम भारतासंबंधी आहेत. ते म्हणजे क्रमांक २ गोव्याचा इतिहास १७८९ - १९६१ व अभ्यासक्रम ३. भारतीय राष्ट्रीय चळवळ - १८५८ - १९४७ अशा प्रकारे भारताच्या इतिहासाला अनिवार्य अभ्यासक्रमात फक्त २५ टक्केच जागा दिली आहे. या दोन अनिवार्य अभ्यासक्रमाचा तपशील अधिक गंमतीदार आहे.

कोणताही राष्ट्रवादी सत्य बोलत असल्याने त्याला फसविण्याच्या परिभाषेची जरूरी भासत नाही. त्यामुळे परधार्जिण्या लोकांना राष्ट्रवाद्यावर संकुचितवादी धर्मवेडे, असा सहज शिक्का मारता येतो. परधार्जिणे स्वतःला बुध्दिवादी, विश्वबंधुत्ववादी आणि जगात जेजे अत्यंत मौल्यवान ते आत्मसात करणारे म्हणून स्वतःची स्तुती स्वतःच करतात. राष्ट्रवादी कोणत्याही परकीय संस्कृतीबद्दल मनात असूया बाळगत नाही, हे परधार्जिण्यांच्या लक्षात येत नाही. कोणतीही संस्कृती कधीच परिपूर्ण नसते. तिच्यात तिचे गुण व दोष दोन्ही असतात. त्यामुळे सच्चा राष्ट्रवादी गांधीजीप्रमाणे म्हणतो की 'मला माझे घर सर्व बाजूंनी भिंती बांधलेले व माझ्या घराच्या खिडक्या बंद केलेल्या नको आहेत. जगातील सर्व देशातील संस्कृती माझ्या भिरभिरत्या घराभोवती वाऱ्याप्रमाणे पाहिजेत. पण त्यातील संस्कृतीने मी मात्र वाहून जाणार नाही. परधार्जिण्यांच्या मते राष्ट्रवादाची उपयुक्तता संपली आहे. काळाची गरज राष्ट्रवाद नसून विश्ववाद आहे. पण परधार्जिण्यांचा विश्ववाद म्हणजे पाश्चिमात्याचे अंध अनुकरण, उत्कृष्ट मूल्ये आत्मसात करणे म्हणजे राष्ट्रीय मूल्याच्या जागी पाश्चात्य मूल्यांची स्थापना करणे. खरे तर कोणताही प्रदेश सर्व विश्वाचा प्रवक्ता कधी झाला नाही, आणि होऊ शकणार नाही. वैश्विक संस्कृतीला दिलेली देणगी ही योग्य दृष्टीने पाहिली पाहिजे. कुणाच्याही सोईसाठी विश्वाला वाकवता येत नाही. मग ते कितीही सुसंघटित आणि अर्थदृष्ट्या कितीही उत्तम असो. वैश्विक मूल्याबद्दल भारताला कोणत्याही दुसऱ्या देशाकडून धडे शिकण्याची गरज नाही. प्राचीन काळापासून भारताने कूपमंडुक वृत्तीचा निषेधच केला आहे. भारताने नेहमीच 'वसु धैव कुटुंबकम' या ध्येयाचा पुरस्कार केला आहे. आधुनिक काळात गांधीजींनी लोकांना वैश्विक विचार-सरणी व स्थानिक कृतिशीलता यांचा उपदेश केला आहे.

तथापि गोमंतकीय लोक हे परधार्जिणे आहेत. हे कुन्हा यांचे विधान पूर्णपणे खरे नाही. भारतातील इतर भागांप्रमाणेच गोव्यातही परधार्जिणेपणा हा उच्च वर्गापुरताच मर्यादित आहे. मूठभर उच्च वर्ग म्हणजे जनता, असे म्हणणे म्हणजे दोरीला साप समजणे आहे. तसेच हा परधार्जिणेपणा विशिष्ट धार्मिक समाजापुरताच आहे असे समजणे, ही सुध्दा मोठी चूक आहे. त्यात सर्व धर्माचे लोक आहेत. उच्च शिक्षित वर्गाचे बहुमोल गुण, त्यांच्यातील एका महान दोषामुळे नष्ट होतात. तो दोष म्हणजे संधी साधुपणा. स्वामी विवेकानंद म्हणतात त्याप्रमाणे महान कृती ह्या महान त्यागातूनच सिध्द होतात. राष्ट्रवादाला त्यागाची जोड असावीच लागते. उच्च वर्गाला त्यागाची महती कळते पण त्याग करणे त्यांच्या स्वभावातच नसते. राष्ट्राच्या आतल्या व बाहेरच्या शत्रूंनी परधार्जिण्या लोकांचा या कमकुवतपणाचा हुशारीने उपयोग करून घेतला आहे. परधार्जिणेपणा ही उच्च वर्गाची एक विकृती आहे. जनता निर्दोष आहे. पण आज ती खऱ्या अर्थाने आपले भवितव्य ठरवू शकत नाही. त्याचा परिणाम म्हणजे जोवर लोक खऱ्या अर्थाने देशाचे राज्यकर्ते होत नाहीत, तोपर्यंत हा परधार्जिणेपणा नष्ट होणार नाही.

खरे आणि खोटे

आधी एक आख्यायिका सांगतो. खरे आणि खोटे यांच्या-बद्दलचीच ही आख्यायिका आहे. एकदा न्यायमूर्ती रानडे आणि न्यायमूर्ती तेलंग गप्पा मारत बसले होते. अगदी हलक्या फुलक्या गप्पा. थट्टामस्करीही मधून मधून चालू होती. बोलता बोलता रानडे तेलंग यांना म्हणाले, 'बघा तेलंग, आमच्या जातीतली आडनावं. खरे! खरे हे आडनाव आमच्यात आहे. नाही तर तुमच्यातली आडनावं - खोटे! आमच्यातल्या आडनावात सुध्दा खरे असतात.' यावर तेलंग म्हणाले, 'मान्य आहे. पण रानडे, तुमच्यातले लोक आडनावापुरतेच खरे असतात आणि आमच्यातले लोकही आडनावापुरतेच खोटे असतात.' केवळ शाब्दिक करामत करून तेलंगांनी रानडे यांच्यावर मात करून त्यांचा विनोद त्यांच्यावरच उलटवला.

खरे आणि खोटे हे पुरातन काळापासून माणसाच्या सहवासात आहेत. खरे, खोटे आणि माणूस हे त्रिकूट चिरंतन चालू आहे. हे तिघे केव्हापासून एकत्र आले आहेत हे सांगता येणं कठीण आहे. तरीही खोटे आणि खरे या दोघांच्या स्वभावात फार फरक आहे. खूप अंतर आहे. एकदा बादशहानं बिरबलाला विचारलं, 'खरं आणि खोटं यात किती अंतर आहे?' त्यावर बिरबल म्हणाला, 'फक्त चार बोटांचं.' बादशहा म्हणाला, 'बिरबल तू तर ग्रेटच आहेस. खरं खोटं यातलं अंतर असं कुठं बोटांनी मोजता येतं का?' बिरबल म्हणाला, 'न यायला काय झालं? प्रत्यक्षच पाहा ना.' असं म्हणून बिरबलानं आपल्या हाताची चार बोटं स्वतःचा कान आणि डोळा यांच्यामधल्या जागेत उभी धरली. अशा पध्दतीनं बोटं धरली असतानाच बिरबल बादशहाला म्हणाला, 'हे बघा चार बोटांचे अंतर. डोळा आणि कान यांच्यात आहे. आपण आपल्या डोळ्यांनी प्रत्यक्ष जे पाहातो ते खरं आणि कानांनी कर्णोपकर्णी सांगोवांगी जे ऐकतो खोटं होय. म्हणून खरं आणि खोटं यांच्यामध्ये चार बोटांचं अंतर असतं.' बादशहाला हे उत्तर पटलं.

खरे आणि खोटे हे दोघे भाऊ असावेत असं दिसतं. स्वभाव भिन्न असले म्हणून काय झालं? हिंदी सिनेमातले जुळे भाऊ नाही का हमखास विरुध्द स्वभावाचे असतात? एक भाऊ चोर, डाकू, स्मगलर असतो तर दुसरा भाऊ सत्यवचनी वकील (वदतो व्याघात वाटला ना?) किंवा कर्तव्यनिष्ठ पोलिस इन्सपेक्टर तरी असतो. हिंदी सिनेमातल्या या दोघांच्या म्हणजे वकीलाच्या आणि पोलिस इन्स्पेक्टरच्या भूमिका ठरलेल्या असतात. 'मुझे माफ करना मा, मेरे भाईको पकडके उसको कडीसे कडी सजा देनेके लिए कानून को मदत करना मेरा फर्ज है. स्वतंत्र भारत का एक पोलिस इन्सपेक्टर इस नातेसे यह फर्ज मुझे निभानाही पडेगा.' भाऊ वकील असला तरी हेच डायलॉग!

मूळचे खरे आणि खोटे हेही भाऊ भाऊच असावे या अनुमानाला हिंदी

काहीही
• वि.आ.बुवा

सिनेमातल्या जुडव्या भाईभाईवरून पुष्टीच मिळते. खरे हा थोरला भाऊ असावा. जवळ जवळ त्याचा जन्म आणि परमेश्वराचा जन्म एकदमच झाला असावा. दोघांचेही जन्मवर्ष उपलब्ध नसल्यामुळे दोघांनाही अनादि असं म्हटलं जातं. या दोघांशिवाय तेव्हा कुणीच नव्हतं. म्हणून परमेश्वरालाच खरे या अर्थी मूळच्या सत्य या नावानंही ओळखलं जात असे. परमेश्वराच्या अनेक व्याख्या आहेत. कुणी त्याला सर्वव्यापी म्हणतात, सर्वज्ञ म्हणतात, निर्गुण निराकार म्हणतात, अनादि म्हणतात, अनंत म्हणतात, अनिकेत म्हणतात. सर्वश्रेष्ठ अस्तित्व (सुप्रीम बीइंग) म्हणतात तर कुणी सत्य (दि टूथ) असंही म्हणतात. हाच परमेश्वर ब्रम्हे म्हणूनही ओळखला जातो.

सत्य अतिशय सज्जन, सभ्य, नीतिमान असूनही असत्यामुळे ते नाहक बदनाम होत असतं. गावठी मालावर 'मेड इन यू.एस्.ए.' (किंवा इंग्लंड किंवा जर्मनी) असा शिक्का मारून ती गावठी वस्तू इंपोर्टेड म्हणून खपवावी तसं खोटे याचं वागणं असतं. खोटे आपल्या थोरल्या भावाचे कपडे घालून आपण खरे, खरे आहोत असा आभास निर्माण करत असतो. खोटे याची सवय फार जुनी आहे. ऋग्वेद काळातही सत्यामध्ये असत्याची भेसळ सर्रास होत असे. 'सतूच असतूच वचसी पस्पृधाते' असं म्हटलेलंच आहे. 'सत्यमेव जयते नानृतम्' असं मुण्डकोपनिषदात म्हटलं आहे.

सत्याच्या बाजूनं जगभर भरभक्कम पुरावे असले तर जगात नेहमी असत्याचीच चलती होत असते. 'सबब' हाही असत्याचाच एक हिणकस प्रकार आहे. असत्य आणि हिणकस अशी ही सबब लंगडी आहे. (आधार 'लंगडी सबब कशाला सांगतोस!' इत्यादी सबबयुक्त वाक्यं) सबब ही लंगडी असून जगामध्ये सर्वात जास्त तीच चालते. मग अस्सल पूर्ण असत्य किती जोरात चालत असेल याची कल्पनाच करा. खरे हे चिरंतन सत्य असूनही लोकांना नेहमी खोटेच का आवडतं याचं नवल वाटतं. नाही तरी पुष्कळ लोकांना वाईट वाईट असेल तेच आवडतं. चांगलं दूध प्यायचं सोडून दारू पितात. लग्नाची कुलीन पत्नी सोडून बाहेर शेण खायला जातात. ज्ञानार्जनाच्या ऐवजी जुगारात वेळ घालवतात. माणसाला अपप्रवृत्तीचं स्वभावतःच आकर्षण असतं.

माणूस आणि खोटे यांचं परस्पर प्रेम आणि अतूट नातं पाहिल्यावर परमेश्वरानं माणसाच्या ठायी फक्त असत्यच ठेवलं असावं. कारण तो स्वतः सत्यरूप आहे ना? नाही तरी 'शतपथ ब्राम्हणा'त 'सत्यं देवाः अनृतं मनुष्या' सांगितलेलंच आहे. ते देवाकडे असलेलं सत्य आपण मनुष्यांनीही प्राप्त करून घेतलं पाहिजे हे प्राचीन ऋषिमुनींनी ठरवून त्यासाठी त्यांनी सतत प्रयत्न चालवले असले पाहिजेत. माणसांचं एकंदर वागणं पाहिलं, त्याचा वागण्याचा कल काय हे पाहिलं तर खोटे बोलणं हीच जणू काही त्याची सहज प्रवृत्ती आहे आणि खरे बोलणं हे त्याच्यावर सतत संस्कारांचा मारा करून लादलं जात असावं असं वाटू लागतं. सतत संस्कार करणं म्हणजे एक प्रकारचं ब्रेन वॉशिंगच आहे. फरक एवढाच की, आपण करतो त्याला संस्कार म्हणायचं असतं आणि दुसरे करतात त्याला ब्रेनवॉशिंग म्हणायचं असतं.

लहान मुलांचीसुध्दा त्या बालवयातही खोटं बोलण्याकडे प्रवृत्ती असते. पण खरं बोलायची संथा मात्र रोजच्या रोज द्यावी लागते. दमदाटी देऊन खरं बोलायला भाग पाडावं लागतं. खरं बोललं तर माणूस अडचणीत येतो आणि खोटं बोललं तर काही काळापुरती का होईना वेळ निभावून नेता येते. सत्याच्या स्वभावाला कोन, कोपरे, धार, वळणं, स्तर वगैरे काहीही नसतं. सत्याला एकच एक युनिव्हर्सल हायवे माहीत असतो. त्या रस्त्यावरूनच सत्य नेहमी जात असतं. पण खोटे आहे ना, त्याला सरळ राजरस्त्यानं जाणे कधीच जमत नाही आणि परवडतही नाही. खोटे हे नेहमी गल्ली, बोळ, आळी, आडवाट, पळवाट या मार्गांनी नागमोडी चालीनं जात असतं.

कोर्टात जेव्हा एखादा खटला चालू असतो तेव्हा खोटे सतत आठ प्रकारचे सत्याचे कपडे घालून वावरत असतं आणि खरोखरचं सत्य तिथंच अदृश्य रूपानं अज्ञातवासातून आपलं विडंबन बघत असतं. फिर्यादी, आरोपी, दोघांचे दोन वकील आणि प्रत्येकाचे किमान तीन तीन साक्षीदार म्हटले तरी तिथे प्रत्येक जण त्याचं स्वतःचं म्हणून एकेक 'सत्य' सांगत असतो. बघताबघता तिथं परस्परविरोधी दहा 'सत्यां'च खच पडलेला दिसतो. त्यातून न्यायाधीश शोधून काढतात ते अकरावं सत्य. तेच सत्य म्हणून स्वीकारावं लागतं.

■ विकणे आहे ■

पाच लाख पन्नास हजार चौ. मी. जमीन— रबर लागवडीस योग्य— स्वस्त दरात विकणे आहे.

कारखाने, हाऊसिंग सोसायटयांसाठी प्लॉटस्, घरबांधणीसाठी छोटे प्लॉट, उस लागवडीस योग्य जमीन, हमरस्त्यालगतचे विविध ठिकाणचे प्लॉटस्, योग्य किंमतीस त्वरित विकणे आहेत. समक्ष भेटा :- पत्रव्यवहार करू नये.

गोविंद गोपाळ नाडकर्णी
द्वारा ॲड. संतोष रामनाथकर
संदीप बिल्डिंग, काझीवाडा, फोंडा-गोवा

(शांनम ॲडस)

सुपारी सोलणेचे मशिन

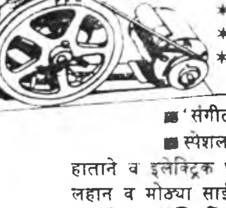

★ १/२ हॉ. पॉ. सिंगल फेज मोटर
★ कमी जागा व अल्प भांडवल
★ माफक किंमत
★ लहान/मोठी सुपारी कवच सोलले जाते.

■ 'संगीता' सुपारी कटर मशिन
■ स्पेशल मावा सुपारी कटर मशिन

हाताने व इलेक्ट्रिक पॉवरवर चालविता येणारे लहान व मोठ्या साईजमध्ये उपलब्ध

उत्पादक पाटील इंजिनिअरिंग वर्क्स
१२४३/ब-१ ऑगस्ट लॅम्प समोर, शिवाजी उद्यमनगर, कोल्हापूर ४१६ ००८. फोन २००५६.

वितरक नेमणे आहेत.

Jayendra

BLUE STAR
VOYAGER
COLOUR TV

एक अलौकिक अनुभव

BLUE STAR
the hi-technology Company
FSA/BS/363-88 MAR